

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

HOPELIJK OVERBODIG

Over enkele weken, om precies te zijn op 17 februari, bestaat het Humanistisch Verbond 15 jaar. Op deze plaats krijgt u volgende week een overzicht van de gemeenschappen, waar dat jubileum op bescheiden wijze gevierd zal worden, zodat elke lezer dan weet, waar hij terecht kan.

Op bescheiden wijze, maar met een bijzondere klemtoon. Het is niet zozeer de bedoeling om feestelijke herdenkingen op touw te zetten, als wel om in het openbaar nog eens vast te stellen, wat het georganiseerde humanisme in Nederland wil en waar het op dit ogenblik staat. Welke positie neemt het na 15 jaar in, hoe wordt er over gedacht, wat is er bereikt en hoe gaan we verder.

Het nieuwtje is er af, men kan weten wat men er aan heeft, al worden het nog steeds dingen in de schoenen geschoven, die niet zozeer van onbegrip als van kwaadwilligheid getuigen. Maar dat wordt minder, al zal het wel nooit helemaal verdwijnen.

Men kan bepaald niet zeggen, dat het Humanistisch Verbond in het verborgene werkt. Van meet af aan is duidelijk gezegd waar het om ging en zijn alle middelen te baat genomen om voorlichting te geven. Geconstateerd mag worden, dat vooral in de laatste jaren ook de pers daarbij niet achter is gebleven, al zijn er op dit gebied natuurlijk nog vele leemtes.

Het is niet gebruikelijk om een 15-jarige verjaardag extra te vieren. Daar zullen we mee moeten wachten tot 1971 en dat duurt nog een hele tijd, die we ondertussen hard nodig hebben om de vele plannen uit te voeren die op het programma staan.

Veel van die plannen liggen op het gebied van de zgn. geestelijke verzorging, de hulp aan mensen, die in hun leven moeilijkheden hebben, waarbij de oorzaken niet van mate-

riële aard zijn. Er is een corps van vrijwilligers, die ter beschikking staan in de gevangenissen, de ziekenhuizen, de arbeiderskampen, en in het leven van alle dag om mensen, die daar prijs op stellen terzijde te staan. Dit stuk werk breidt zich voortdurend uit en eist van de kant der organisatoren de grootste aandacht.

Ondanks het feit, dat het door vrijwilligers in hun vrije tijd wordt gedaan kost het veel geld. Geld dat nodig is voor scholing, voor conferenties en ook om enkele beroepskrachten te kunnen aantrekken, die er leiding aan kunnen geven. En dat geld is nog niet in zo voldoende mate aanwezig, dat het werk naar de behoefte die er aan bestaat kan worden uitgebreid. De normale contributies kunnen maar voor een gering deel er voor gebruikt worden, die zijn nodig voor de vele andere werkzaamheden.

De oplossing is gevonden door de oprichting van de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, die zich uitsluitend ten doel heeft gesteld het geld bijeen te brengen om die geestelijke verzorging te financieren. Het is verheugend, dat men er in toenemende mate in slaagt leden en niet-leden te bewegen er aan bij te dragen, zodat aanzienlijke bedragen binnen komen.

Nu dit Steunfonds ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan nog eens extra de aandacht op zijn bestaan vestigt, teneinde aan het Humanistisch Verbond een verjaarscadeau te kunnen aanbieden, waarvan de bestemming al vaststaat, is er alle aanleiding het nog eens in de aandacht van de lezers van dit blad aan te bevelen. Maar hopelijk is het overbodig en heeft de ontboezeming van onze achterbuurman vorige week het giro-nummer 6168 al in uw geheugen gebrand.

Stort Uw jubileumbijdrage op postrekening 6168 van de Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme te Amersfoort.

EN WAT ZEGT DE HUMANIST DAARVAN

Als je erover gaat nadenken — en wij zijn nu eenmaal een denkend volk nietwaar? —, dan is dit spreken voor de radio maar een wonderlijk, om niet te zeggen griezelig bedrijf.

Ik ben mij daar nog eens weer van bewust geworden door een brief van een luisteraar die bijzonder weinig ingenomen is met de inhoud van deze praatjes. Hij is van mening dat ik regelrecht aanstoot geef en liever mijn mond moet houden. En om zijn betoog kracht bij te zetten trakteert hij me dan op deze vraag: Hebt u er eigenlijk enig idee van wat u met die gevaarlijke beweringen uitricht? Nu wil ik die zogenaamde gevaarlijkheid van wat ik beweer eerst even buiten beschouwing laten, maar op de vraag moet ik inderdaad het antwoord geven, dat mijn correspondent verwacht: nee dat heb ik niet. Natuurlijk niet, niemand kan helemaal overzien hoe ver de invloed van zijn woorden reikt, en wat de uitwerking ervan zal zijn. Men doet vaak alsof er een tegenstelling bestaat tussen woorden en daden: woorden, zegt men dan, dat is maar ijdel gepraat, het zijn de daden waar het op aankomt. Zeker, in een bepaald verband, namelijk wanneer iemands gedrag niet in overeenstemming is met wat hij zegt, kan men woorden en daden zo wel onderscheiden en tegenover elkaar stellen. Maar men mag daarbij vooral niet vergeten dat ieder die woorden spreekt daarmee tegelijkertijd ook daden verricht, en dat het onder bepaalde omstandigheden op die daden vooral niet minder aankomt! Alleen al het zeggen van „nee” kan een daad zijn van formidabele betekenis. Woorden kunnen op allerlei manieren onze medemens beïnvloeden, ze kunnen bemoedigen en pijn doen, ontroeren en teleurstellen, troosten en bezielen. En dat geldt niet alleen van die woorden, die iemand uitspreekt met het doel een bepaald effect teweeg te brengen, nee als men voor zichzelf eens nagaat welke uittalingen zich in je hebben vastgehaakt en een zekere invloed op je hebben uitgeoefend, dan zijn dat vaak helemaal niet de plechtige uitspraken en de zogenaamd wijze woorden die men liefst met opgeheven wijsvinger ons heeft toegediend, och nee, het kan net zo goed een achteloos gemaakte opmerking zijn geweest, die ons plotseling heeft getroffen, misschien omdat wij op dat moment bijzonder kwetsbaar waren, zonder dat de spreker ook maar gedacht heeft aan de mogelijkheid dat hij ons zou raken. Mijn briefschrijver noemt mijn beweringen gevaarlijk. Ja, wanneer hij daarmee zou bedoelen — maar dat doet hij natuurlijk niet! — dat aan alle gesproken of geschreven woorden een zeker risico vast zit, dan zou ik hem schoon gelijk geven. Inderdaad, je kunt met woorden niet te voorzichtig zijn, je weet nooit wat ze zullen doen: het woord vliegt volgens de Homerische voorstelling uit de heining der tanden, of het staat er, zwart op wit, het is niet achterhaalbaar en vaak onuitwisbaar, waar het terecht zal komen weet niemand, en wat het voor de on-

bekende ontvanger zal betekenen evenmin. Over de niet te voorspellen uitwerking spreekt de dichter Greshof zo:

Maar ergens ver, in Sappemeer of Weert
Bestaat misschien een jonge man
Die eenzaam uit mijn rijmen heeft geleerd..

Greshof doet hier wat je ook eigenlijk alleen maar kunt doen: hij hoopt er het beste van. De mogelijkheid uitsluiten dat anderen uit zijn rijmen iets anders zullen halen, kan hij natuurlijk niet.

Als dus ieder die schrijft of spreekt zich bewust dient te zijn van zijn verantwoordelijkheid, dan zeker ook een radiospreker.

Ik zei u al, dat het een bijna griezelig bedrijf is: je zit op je dooie eentje heel letterlijk in de ruimte te praten, en van je onzichtbaar, veelkoppig gehoor weet je zo goed als niets, — nou ja kennissen verrassen je bij tijd en wijle met de opgewekte mededeling dat ze — nee eigenlijk niet geluisterd hebben, maar ze hebben je toch wel eens gehoord toen ze juist bezig waren zich te scheren, en dan zijn er blijkbaar ook mensen, die er echt wat je noemt voor gaan zitten — maar dat is dan ook zowat alles, wat je als spreker over u, kunt vermoeden. En dat dus iets van wat men zegt terecht kan komen bij een luisteraar, bij wie het niet precies goed valt, zodat het hem op de een of andere manier dwars blijft zitten, dat zal wel niemand durven ontkennen.

Maar moet ik nu aan deze kwaaië kans dadelijk de conclusie verbinden, zoals mijn briefschrijver wil, dat ik maar liever mijn mond moet houden? Dat lijkt me toch niet aannemelijk. Want die kwaaië kans is niet speciaal voor mijn woorden gereserveerd, nee die zit vast aan alles wat er over de hele wereld gesproken of geschreven wordt. Aan alles wat we zeggen, ja en aan wat we doen. Want laten we nu niet onbillijk worden tegenover het woord, en beseffen dat het met al ons handelen precies zo gesteld is. Als iemand wil proberen bij zijn handelen rekening te houden met alle belangen, die door dat handelen worden getroffen, dan komt hij al gauw voor vragen te staan, die principieel niet te beantwoorden zijn. Welke belangen die hij op dit ogenblik niet ziet, zijn toch ook wel degelijk betrokken bij wat hij doet? Hoever reikt de werkingssfeer van zijn handelen? Wie zal het zeggen? Gevolgen rijen zich aan gevolgen, zijn doen en laten kan tot heilzaam of schadelijk, omhoog stuwend of neerhalend voorbeeld worden voor anderen, en die kunnen op hun beurt weer anderen ten goede of ten kwade beïnvloeden, en deze invloedsbanen vertakken zich voortdurend en zijn in de volle zin van het woord onafzienbaar.

De geschiedenis is vol tragische en soms ook humoristische voorbeelden van mensen, die om een bepaald doel te bereiken dingen deden, waardoor juist het tegendeel van wat zij beoogden werkelijkheid werd. Een volmaakt inzicht is de mens nu eenmaal nooit gegeven, en wie voor een beslissing staat,

kan op dat inzicht ook niet wachten, hij kan nooit verder komen dan tot een handelen „naar beste weten”, hoe beperkt dit weten ook moge zijn. In die zin kan men instemmen met de uitspraak van Goethe: Wie handelt is altijd gewetenloos. Als men er dan maar direct bij bedenkt, dat niet-handelen of met de handen in de schoot zitten tenslotte ook een vorm van handelen is, misschien makkelijker, maar zeker niet minder gewetenloos.

Intussen, toen mijn briefschrijver mij de vraag stelde, of ik er eigenlijk enig idee van had wat ik uitrichtte, toen heeft hij met deze vraag, die iedereen ontkennend zou moeten beantwoorden, stellig niet de bedoeling gehad alle woorden te laten verstommen of zelfs het hele leven lam te leggen — nee zijn opzet is meer bescheiden. Hij wil dat ik mijn mond houd, en hij zegt erbij waarom: ik geef aanstoot. Ik zou eigenlijk wel eens willen weten wat dat precies is. We beleven dunkt me de laatste tijd weer zo iets als een hausse in het aanstoot nemen, maar als je ziet op welke gronden men dat doet, dan zal men tot de conclusie komen, dat tegenover iemand die aanstoot neemt, lang niet altijd een ander staat van wie men kan volhouden dat hij aanstoot geeft. Een heel duidelijk voorbeeld is het kabaal dat ontstaan is rondom het toneelstuk van Sartre. Ik ben geen Sartriaan en ik ben ook speciaal van dit stuk allerminst een bewonderaar — ik heb het tot dusver alleen gelezen, want dank zij de protesten van de aanstootnemers waren de beide voorstellingen die ik getracht heb te bezoeken al heel gauw uitverkocht! — maar ieder die het stuk gelezen heeft, zal moeten erkennen dat de problemen over geloof en zedelijkheid er met een indrukwekkende ernst aan de orde worden gesteld. Men heeft in Nederland aan Sartre aanstoot genomen — veelal zonder hem te hebben gelezen of gezien — maar de beschuldiging aanstoot te hebben gegeven verdient Sartre stellig niet. En enigszins daarmee vergelijkbaar is de positie van de humanisten. Een paar jaar geleden heeft een ernstig man mij eens dit voorgehouden: „Wat de humanisten zeggen, dat behoort al daarom niet gezegd te worden, omdat sommige mensen daardoor misschien geschokt worden in hun heiligste overtuigingen”. Het spijt mij, maar ik kan dit bezwaar niet aanvaarden. Het recht de waarheid uit te spreken, of althans dat wat men voor de waarheid houdt — en dat te doen in een ernstig betoog, dat niet opgezet wordt om te kwetsen, en waarin men eerlijk tracht aan de opvattingen van andersdenkenden het volle pond te geven — dat recht kan iemand toch moeilijk worden ontzegd, omdat de dierbare overtuiging van een ander de confrontatie met die waarheid niet verdraagt. Terecht eist men „eerbied voor ieders overtuiging”. Maar als men deze leus omsmeedt tot een eis te zwijgen, dan wordt

die zogenaamde eerbied alleen maar een mooie naam voor een heel lelijk iets, namelijk gebrek aan eerbied voor de waarheid.

Ik heb de vorige maal gesproken over het zijn naasten liefhebben als zichzelf, en toen gezegd dat de zo geformuleerde gedachte niet nieuw was, maar ook al bij Herakleitos en Confusius gevonden kon worden. Verrassend veel luisteraars hebben mij erop gewezen dat ik verzuimd had in dit verband te wijzen op het Oude Testament, waarin men precies hetzelfde kan lezen. Zij hebben natuurlijk volkomen gelijk, en ik grijp graag deze gelegenheid aan om dat verzuim te herstellen.

Maar nu komt dan de aanstoot die ik gegeven zou hebben. Erkennend dat de christelijke leer voor een lange cultuurperiode de voornaamste draagster van de zedelijke waarden kan worden genoemd, heb ik daaraan de vraag verbonden of deze draagster dit kostbaar erfgoed wel altijd behoed heeft voor verontreiniging. „Is niet”, heb ik toen letterlijk gezegd, „in veel varianten van de christelijke leer het zedelijk zijn gemaakt tot een kwestie van eigenbelang zodat men met recht kan spreken van omkopen tot zedelijkheid?”

En daarmee heb ik teveel gezegd, en aanstoot gegeven. Ja, is dat werkelijk zo? Ik geloof het niet. Overal waar men het geloof aan hemel en hel predikt, of waar men te werk gaat met meer verfijnde middelen, b.v. met de belofte dat men alleen door zus en zo te leven de zaligheid deelachtig zal worden, of — in een meer naïeve vorm — door de mensen op te wekken zich nu maar haastig te „veranderen”, omdat zij zich dan zoveel prettiger zullen voelen — daar maakt men zich in feite schuldig aan een omkopen tot zedelijkheid, en dat leidt altijd weer tot een verontreinigen van de moraal.

Dat heb ik willen zeggen en ik heb dat niet gedaan met de bedoeling de Christenen te kwetsen of de christelijke leer te bespotten, maar omdat het mijn overtuiging is, dat het zuiver houden van de moraal zo uiterst belangrijk is, dat dit gezegd behoort te worden. Maar waarom ik dat meen, daarover zal ik dan een volgende keer moeten spreken.

Prof. dr LIBBE VAN DER WAL

Waarheid zij het doel slechts van uw streven
Zoekt gij ze ook langs andren weg, als wij...
Goed — Te beter vruchten draagt ons leven,
Want: wat wij niet vinden, dat vindt gij

De Genestet.

„Niet alleen door iets te doen bedrijft men onrecht, maar vaak ook door iets niet te doen.”

Marcus Aurelius (Romeins keizer-filosoof) in zijn „Zelfbespiegelingen” (IX, 5)

de kwitanties gaan uit

De kwitanties voor het „Woord van de Week” zijn gereed gemaakt en worden op 6 februari verzonden. Wilt u deze bij eerste aanbieding voldoen? Wij zijn u bij voorbaat zeer erkentelijk.

INVLOEDRIJKEN

TER INLEIDING

De redactie van *het Woord van de Week* heeft besloten om de ironisch-humouristische bijdragen van H.H. die reeds zo velen plezierige momenten hebben gegeven, af te wisselen met een serie geschreven portretten van personen die in de geschiedenis van het humanisme een rol hebben gespeeld. U leest op deze plaats dus om de 14 dagen een bijdrage van H.H. en om de 14 dagen een geschreven portret.

Het humanisme is zo oud als de wereld der mensen, het is overal waar een bepaalde, specifieke, kijk op de mens en de wereld, — een autonome visie — heerst. Het enige dat nieuw genoemd mag worden, in onze tijd, is het feit, dat het voor het eerst in zijn geschiedenis een bepaalde vorm van organisatie heeft gekregen; een samenbundeling, nationaal en internationaal, van alle humanistische schakeringen — van religieus tot rationalistisch — die bestaan in de menselijke samenleving. Niet de bestrijding van het geloof — alsof iemand aantoonbaar „verkeerd” zou geloven — is een doel van deze humanistische organisatie, maar wel de verdieping en de verbreding van het humanisme, van de levensovertuiging die, niet-godsdienstig van aard, van de mens uitgaat. Lang, te lang, is het humanisme een cultuurstroming geweest van en voor geleerden, van en voor intellectuelen, die zich humanist noemden op grond van hun kennis omtrent de cultuur van oudheid en renaissance, te weinig drong het besef door, dat kennis en ontwikkeling, hoe belangrijk ook, niet noodzakelijk zijn voor een levensgevoel, een levensvisie, die met het volste recht humanistisch genoemd mag worden. Een ander doel is om, gezamenlijk met de kerken, die dat willen, te strijden tegen een om zich heen grijpend vervlakkend nihilisme, het grootste gevaar van onze tijd. Een derde doelstelling is om, door een organisatievorm met meer klem op te kunnen komen voor de gelijkberechtiging van het humanisme, om te strijden tegen de discriminatie op allerlei gebied, die in ons land en in zoveel landen angstwekkend heerst. Bij vele gelovigen bestaat nog altijd de neiging om humanisten te zien als zedelijk minderwaardigen, het humanisme als een gevaar. Indivi-

duen krijgen eerst tezamen een mond, een forum, kracht om deze misvattingen te bestrijden.

Het is verre van ons om grote humanistische denkers en schrijvers uit het verleden voor het humanisme op te eisen, alsof zij, wanneer zij nu leefden, leden van het Humanistisch Verbond zouden zijn, maar wel mogen wij een aantal figuren zien als „beschermers”, als „patroni” van de humanistische traditie. Heiligen kent het humanisme niet, wel mensen, die de mens hebben beschouwd als een wezen, niet zondig omdat hij mens was, niet een stuk hout of speelbal in de hand van een al-heersend bovennatuurlijke, persoonlijke macht, niet tot geen goeds in staat, niet een verwerpelijke worm, niet een wezen, dat het leven op aarde slechts had te zien als een tijdelijke, kommervolle voorbereiding voor het eeuwig heil, maar als een onvolkomen, strevend en falend wezen, dat tracht, met zijn menselijke middelen in het reine te komen in het raadselachtige leven, waarin hij zich bevindt.

Al degenen, die dit besef versterkt hebben en die later levenden gesteund hebben „in hun leven, al degenen die de mens handen en vleugels hebben gegeven, ondanks het eeuwige tekort, die zijn de „patroni” van het humanisme, hoezeer zij onderling verschillen.

In de volgende nummers van „Het Woord van de Week” zult u, zeer summier en oppervlakkig, omdat de ruimte niet anders toelaat, iets kunnen lezen over hun leven en gedachten. Moge het weinige, dat u leest, in u de begeerte wekken meer van hen te willen weten. Men beseft zo weinig, in deze tijd, die de rede terugdringt en die op en van gevoelens leeft, dat werkelijke cultuur eerst leeft als men zich rekenschap geeft van die cultuur, en dat kan eerst als men zich verdiept in hen, die cultuur hebben gemaakt. Uiterst bescheiden wil deze portrettengalerij u laten kennismaken met enkelen van hen, die hun bijdrage leverden tot verheldering en verdieping van de grote problemen, die het leven zwaar maar ook gelukkig kunnen maken en in beide gevallen de moeite waard.

„Eerlijk gezegd, ik bezit niet veel geloof, maar ik geloof ook niet erg in het geloof, eerder nog in de goedheid, die zonder geloof kan bestaan, en zelfs het regelrechte resultaat van de twijfel kan zijn.”

Thomas Mann

lezingen voor de radio

- di. 7 febr. AVRO 16.00 uur: Dr. J. P. v. Praag: „Mensen van deze tijd”.
- zo. 12 febr. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. G. Stuiveling: „15 jaar georganiseerd humanisme”.
- zo. 19 febr. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bongers: onderwerp nog onbekend.
- zo. 26 febr. VARA 9.45 uur: Dr. G. W. Huygens: „In het teken van het boek”.
- zo. 5 mrt. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. Libbe van der Wal: „En wat zegt een humanist daarvan?”